

האחות זלמה מאיר

חיי בשערי צדק

האחות זלמה מאיר

חיי בשערי צדק

האחות זלמה כהנה בתפקיד האחות הראשית של בית החולים "שערי צדק" משנת 1916. במשך למעלה מחמישים שנה היתה אשה מיוחדת זו דוגמה חיה לאהבה, למסירות ולידע – תכונות שעיצבו את אופיו של מקצוע האחות בירושלים בפרט, ובישראל בכלל.

כשעלתה לארץ-ישראל עדיין היה בית-החולים וואלך שרוי ללא חשמל וללא מים זורמים. במהלך עבודתה ובעזרתה הפך "שערי צדק" לבית חולים מודרני ויעיל. היא ייסדה את בית הספר לאחיות והדריכה מוסד זה בעצתה במשך למעלה מעשרים שנה.

הכרה בשירותיה למדינת ישראל הובעה על ידי אישים שונים. ביניהם הנשיא המנוח זלמן שזר, ראש הממשלה המנוח לוי אשכול, ראש עיריית ירושלים טדי קולק, הרבנים הראשיים וידידים רבים ברחבי תבל. לאחרונה עוטרה בתואר "יקיר ירושלים".

לפני חודשים אחדים, כשהחלימה מניתוח, ניצלה זלמה את זמנה הפנוי כדי להכתיב לידידתה גב' טרודל פרנקל את זכרונותיה מימיה הראשונים בשערי צדק, כשהד"ר וואלך עדיין עמד בראש בית-החולים.

זכרונות אלו הוכתבו בשפה הגרמנית, ותורגמו לאנגלית ולעברית, תוך נסיון לשמור על אופי הסגנון המקורי של האחות זלמה.

אין איסור לשכפל חלקים מחוברת זו, בתנאי שיצוין המקור - המרכז הרפואי שערי צדק.
יש לשלוח עותק למחלקת יחסי ציבור ופיתוח במרכז הרפואי שערי צדק.

בשנים 1906 - 1916 הייתי אחות בבית-החולים "שלמה היינה" בהמבורג (שלמה היינה היה דודו של היינריך היינה המשורר, והוא אף כתב שיר על בית-חולים זה).

רק בשנת 1913 קיבלה לראשונה אחות יהודיה תעודת אחות מוסמכת מטעם המדינה הגרמנית. אחת מחברותי ואני היינו האחיות היהודיות הראשונות שקבלו תעודה כזו בגרמניה. שתינו עמדנו בבחינות בציון "טוב מאוד", וצויינו לשבח על-ידי רופאים גרמניים על ידיעותינו התיאורטיות והמעשיות גם יחד.

בשנת 1916, בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, עזבתי את בית-החולים, ויצאתי בדרך לפלשתינה. בחודש דצמבר של שנה זו הגעתי ארצה. המאורעות הבאים הם שהשפיעו על החלטתי זו:

ד"ר וואלך הגיע לאירופה בשליחות דחופה כדי למצוא אחות ראשית עבור בית-החולים שלו. הוא ביקר בבתי-חולים אחדים ביניהם בבית החולים "שלמה היינה" שהרשים אותו במיוחד בגלל מבנהו הדומה לבית-החולים "שערי צדק". הוא פנה לאחות הראשית וביקש את עזרתה. מבית-חולים זה יצאו כבר קודם לכן ארבע אחיות לעזרת המדינה, והאחות הראשית שיערה שהאחות זלמה תשמח לשרת "שרות מלחמתי" בפלשתינה.

ד"ר וואלך, יליד העיר קלן הגיע לארץ-ישראל בשלהי המאה התשע-עשרה. מניעי

עלייתו, שהושפעו מגישתו הדתית, היו אידיאליסטיים. בשנתו הראשונה בירושלים עבד בעיר העתיקה, והיה נוכח בקבלות הפנים שנערכו לקיסר וילהלם השני ולהרצל, שבאו לפלשתינה באותו זמן.

ד"ר וואלך יצא בשליחות להולנד ולגרמניה כדי לאסוף כספים למטרה של הקמת בנין לבית-החולים. הוא הצליח במשימתו, ובית-החולים הוקם על-פי תוכניות של מהנדס גרמני שאף שהה בארץ כמחצית השנה ופיקח על עבודות הבנייה. בשנת 1902 הושלמה הקמת הבנין, והוא נחנך באופן רשמי. זה היה בית-החולים היהודי הראשון שנבנה בהתאם לחוקים שהיו קיימים אז בפלשתינה.

מלכתחילה נועד הבנין להכיל ארבעים מיטות. האוכלוסיה שאותה שירת בית-החולים לא הוגבלה ליהודים בלבד; גם ערבים ונוצרים התקבלו לטיפול. אגף הבידוד בבית-החולים הוקם קצת מאוחר יותר.

כבר בתחילת דרכו זכה בית-החולים לשם טוב, ואנשים הגיעו לשם קבלת טיפול לא מירושלים ומארץ-ישראל בלבד, אלא גם מן הארצות השכנות.

כאח בבית החולים שימש יהודי פרסי שהיה מוכשר ומיומן, אך תמיד נדף ממנו ריח עז של שום... יום אחד לא יכל היה ד"ר וואלך להתאפק והזהירו שיצטרך לעזוב את בית-החולים אם לא ישתפר המצב. בתקופה מאוחרת יותר הכשיר ד"ר וואלך

גם רופא מרדים, שהרדים חולים בהצלחה לא פחותה מזו המושגת היום בעזרת מכשירים מתוחכמים.

בעיית איוש צוות האחיות היתה כמובן קשה. נערות פשוטות קבלו הדרכה מעשית בבית-החולים, אך לא היה להן כל ידע מקצועי קודם. האחיות הראשונה שהוכשרה בבית החולים היתה הולנדית, אך אחרי זמן קצר חזרה לארצה עקב התנאים הפרימיטיביים ששררו בבית-החולים.

שפור מה במצב חל עם התחזקות התנועה הציונית בגרמניה. מספר הבנות שרצו לעבוד כאחיות בבית-החולים גדל בהדרגה. ואם כי גם להן לא היתה הכשרה מקצועית, הרי רובן באו מרקע תרבותי גבוה יותר. יחד איתן הגיעו בנות שהתאימו לתפקידי עזר לאחיות.

אין מי שחולק על כך שהיתה זו משימה כמעט בלתי אפשרית להשיג אנשים מתאימים שיתמידו בעבודתם בבית-החולים - גם עקב התנאים הקשים בבית-החולים וגם משום דרישותיו הקפדניות של ד"ר וואלך. כאשר מישהו מתאים בא ונשאר - היתה בבית-החולים תחושה של זכייה בפיס.

בערך בתקופה זו הגעתי ל"שערי צדק" או כפי שנקרא אז "בית החולים וואלך". היה זה בסוף חודש דצמבר של שנת 1916.

המסע מהמבורג לירושלים ארך ארבעה שבועות. מאחר שהימים ימי מלחמה היו, יעצו לי לא לצאת למסע בגפי. ד"ר משה אוארבך שהה אז בגרמניה ועמד לחזור לירושלים בערך באותו זמן בו עמדתי אני לנסוע. לכן נפגשתי עמו וסוכם שניסע יחדיו. בבודפשט הצטרף אלינו רבי הורוביץ, סבו של פרופ' ורבלובסקי, שבתו היה ברובע הגרמני בעיר העתיקה. ד"ר אוארבך אף הוא הספיק לבלות שנים אחדות בפלשתינה, והיה מיסדם של כל הגנים ובתי-הספר הדתיים בארץ. בשנה זו נחוג בחיפה יום הולדתו התשעים.

לא היתה זו משימה קלה כל עיקר לעזוב את גרמניה ולעלות ארצה באותם ימים. הייתי זקוקה לרשיון יציאה מטעם השלטונות הצבאיים הגרמניים. כן דרוש היה אישור כניסה לפלשתינה. וכך התנהל המסע: מברלין הגענו לבודפשט. שם עליתי על הרכבת הבלקנית לקושטא. בקושטא פגשתי את ארתור רופין וכמה מחבריו שנאלצו לברוח מהארץ מחמת היותם ציונים. משם יצאנו במכונית דרך ההרים במשעול שכל רחבו כרוחב המכונית, עד לרכבת החיג'אזית בדמשק. בדמשק נאלצנו להמתין ימים אחדים עד בואה של הרכבת לירושלים. הנה כי כן, המסע ארך ארבעה שבועות תמימים.

ד"ר וואלך הקביל את פני בשעה מאוחרת בערב, והיה אדיב מאוד. בקשתי הראשונה היתה כוס קפה, שכן עייפתי עד מאוד מהמסע. הוא שאלני מיד מתי אכלתי לאחרונה

בשר, שכן הקפה הכיל חלב. מאחר שהמלחמה הורגשה היטב במשך המסע יכולתי לענות במצפון נקי, שלא טעמתי כל בשר זה עידן ועידנים. כשבקשתי להתרחץ אחרי מסע בן ארבעה שבועות, התמלאה בקשתי רק אחרי קשיים מרובים.

האחות זלמה בחדרה

החדר שנועד למגורי בלט בפשטותו. לפני שכנה בחדר זה אחות הולנדית שלמדה בשעתו גרמנית בבית-החולים שלי בהמבורג על מנת לעבוד בבית-החולים וואלך. מאז עזיבתה ועד הגיעי לא היתה אחות ראשית בבית-החולים במשך שנים.

רבי הורוביץ הובילני מהרכבת בה הגענו אל מלון אמדורסקי שבשער יפו בעגלה רתומה לחמור. ד"ר וואלך שלח את מר פרוש לפוגשני שם, ולברר אם ברצוני להגיע מיד לבית-החולים

או לבלות את הלילה במלון. בחרתי להגיע לבית-החולים בו בערב, ושוב עליתי על העגלה הרתומה לחמור... המיטה שקבלתי אמורה היתה להיות חדשה, כך הבטיחני המפקח יונה מרקס - אך באותו לילה ערכתי את הכרותי עם הפשפשים... בחדרי היה ארון קיר קטן בלבד, ללא מקום לסדינים או לאחסון בגדי קיץ בחורף

ובגדי חורף בקיץ. לפיכך נאלצתי לאחוז חפצי במזוודה. על השולחן הקטן שנמצא בחדר נפרשה מפה פרחונית רועשת במיוחד. נו, על טעם וריח הרי אין להתוכח!

כשפתחתי את חלוני בבוקר, ניגלו לעיני גמל וחמור - מראה שהשרה עלי אווירה מזרחית. מדרכות עדיין לא היו בנמצא, כך שהבהמות עברו ורבצו בסמוך לבתים. וכבר במכתבים שקבלתי בהמבורג יעצו לי להביא מגפי גומי מפני הרפש והבוץ בחורף.

סבב חולים עם ד"ר וואלך

בבית-החולים מצאתי אי-סדר רב. במשך ארבעת השבועות הראשונים, בהם ליוויתי את ד"ר וואלך בכל ביקורי החולים ביום ובלילה, רשמתי במחברתי כל דבר שלא

היה כתיקונו לפי דעתי. כך התחלתי להכניס, בהדרגה, שיטתיות בעבודת בית-החולים. סידרתי וארגנתי את המחלקות על-פי השיטה הגרמנית. הבנות, אף למדו לסדר מיטה בבית-החולים באותו אופן שבו למדתי אנוכי.

כבר בתחילת פעילותי פרצו שתי מגיפות. היינו בית-החולים היהודי היחיד בעיר החדשה. בית-החולים הישן "ביקור חולים", שהתחיל אף הוא לבנות בנין בעיר החדשה, לא הצליח לסיים את מלאכת הבניה בגלל המלחמה. מקרים קשים של טיפוס ודלקת קרום-המוח אושפזו בבית-החולים שלנו. אלפי חולי טיפוס, שחלו מן הסתם בגלל זוהמה, עברו בבית-החולים. המים ניתנו במשורה. הבריות סבלו חרפת רעב. כשבאו לבית-החולים הוכנסו החולים לאמבטיה עם בגדיהם, הוסרו הבגדים מעליהם, והם גולחו בכל גופם.

במטרה להגן על הבנות, לפחות במידה מסוימת, מסכנת הרבקה, דאגתי לסרבלי עבודה, כאותם שהיום לובשים הפועלים, וכן חבשו הבנות מצנפות לראשן. לרשותי עמד צוות בלתי-מקצועי. ממחנה יהודה עד לשערי בית-החולים השתרך תור

החולים המצפים לטיפולים. 150 מיטות הוצבו איכשהו בבית-החולים, אך גם באלו לא היה די. מגורי האחיות נלקחו אף הם וכל האחיות המעשיות עברו לגור במרתף. המגיפות נמשכו כשנה תמימה. לחם ובשר כמעט שלא ניתן היה להשיג.

במשך מלחמת העולם הראשונה, התדפק הד"ר וואלך על דלתות השלטונות התורכיים כמעט מידי יום ביומו, כדי להתראות עם קמיל פשה "הקטן", ולעיתים עם קמיל פשה "הגדול" ולבקש את הצלת "הציונים" שנועדו להתלות על-ידי התורכים בגלל "ציוניותם". קמיל פשה "הגדול" חי בתורכיה ורק לעיתים בא לירושלים. ד"ר וואלך אומנם לא היה ציוני בעצמו, אך הצלת נפשות היתה חשובה לו, והוא, אכן, השיג רבות. את העלייה התלולה למקום בו שוכן כיום בית-החולים "אוגוסטה ויקטוריה", שם שכנו השלטונות התורכיים, עלה רגלי מידי יום.

בשנת 1918 השתפר מצב הענינים בבית החולים. התחילו בעריכת ניתוחים. מנתח גרמני בשם ד"ר גריסנדרוף ניתח שלושה ימים בשבוע בבית-החולים הגרמני הדיאקוני ושלושה ימים בבית-החולים של וואלך. הוצגתי לפני הד"ר גרינסנדרוף על-ידי הד"ר וואלך. המנתח שאל: היכן מצאת טירונית זו?... הוא חשבני לאחת מאחיות העזר.

לאחר סיום מלחמת העולם הראשונה נודמן לי לערוך סיור בבית-החולים לאורחים אחדים. ביניהם היו הד"ר פריץ ורבורג ממשפחת הבנקאים הידועה, שהיה, כמוני, בן המבורג. הוא שמע אודותי עוד לפני בואו ושמה להפגש עמי. אורח אחר מהמבורג היה המנתח ד"ר רוזנטל, שעבד בבית-החולים שלי בהמבורג, והגיע כדי לערוך סיור בכל פלשתינה. לאחר שובם הגיעני מכתב מהאחות הראשית של המבורג, בו

ספרה שד"ר רוזנטל ראה בביקורו בית-החולים וואלך את גולת הכותרת של מסעו בארץ. הד"ר חיים ויצמן בא אף הוא לבקרנו. הוא סייר בהדרכתי בכל בית-החולים, למרות שככימאי התעניין בעיקר בבית-המרקחת שלנו. אורחת שהתעניינה בכל הפרטים היתה הליידי סמואל, ועלי היה לספק את התענינותה בכל פרט ופרט.

עם חתימת הסכם השלום בשנת 1919, נאלץ המנתח ד"ר גרינסדורף להמלט לגרמניה, ועל כן, במשך תקופה ידועה, ניתח הד"ר וואלך ניתוחי חרום כמו ידיו.

בדרך-כלל עמדו לרשותנו כ-40 עד 50 מיטות. אך היתה לנו מדיניות של חלוקת החדרים לחדרים פרטיים, חדרים חצי פרטיים וחדרים ציבוריים. היו לנו חולים עשירים רבים, ביניהם ממשפחות מני, מיוחס, עליאש, ריבלין וכו', והללו העדיפו חדרים פרטיים.

אני כיהנתי כאחות ראשית וכאחות חדר ניתוחים. אך לעיתים קרובות הייתי נאלצת להחליף גם את המיילדות. המיילדות שלנו גרו מחוץ לבית-החולים, חלקן במקומות מרוחקים למדי, ולא תמיד עמדו לרשות בית-החולים. אם נזדקקו להן, היה על מישוהו ללכת לבתיהן ולקרוא להן. הן באו ברגל, שכן שרות אוטובוסים עדיין לא היה קיים באותם ימים. כמוכן, יכלו לשכור עגלה או לרכב על סוס, אך לא היה תקציב לשם כך.

האחות זלמה בחדר תינוקות

במשך שנות עבודתי כמיילדת נתקלתי פעמים אחדות במקרים כדלהלן: כאשר היה צורך לערוך ניתוח קיסרי לאשה דתית מאוד, התייעצה משפחתה קודם כל עם הרבי. אם הרבי נתן אישור, היתה המשפחה יוצאת לקבר רחל - מרחק רב מירושלים באותם ימים. בקבר רחל היה סליל חוטים אדום. לפני יציאתם בא אחד מבני המשפחה

לבית-החולים ומדד את המרחק בין מיטת היולדת ובין ארון הקודש. מקבר רחל נלקח חוט אדום באורך הזה ונקשר לרגל מיטת היולדת. משם נמשך החוט במורד המדרגות, עד לארון הקודש שבבית-הכנסת של בית-החולים, אז נאמרה תפילה על-ידי בני המשפחה. לאחר שכל התהליך עבר בשלום, הותר לנו לערוך את הניתוח. פעמים כה רבות חששנו שהתינוקות לא ישתהו זמן רב כל כך...

יום אחד לפני הכרזת השלום בשנת 1918, הופגז בית-החולים על-ידי התורכים באינטנסיביות כזו, שהיה צורך להעביר את כל החולים אל המרתף. במרתף לא היו שירותים ולא מים לרחיצה. מכל מקום, היו לנו מיכלים לקליטת מי הגשמים,

שלא היו נקיים דיים ושמשו לשטיפת רצפות בלבד. לכל חולה תליתי ג'ארה (כד עשוי חימר) אחת עם מים רתוחים לשתייה, ליד המיטות. בפעם זו נאלצנו לרדת למרתף ביום השבת דווקא. אין פלא, איפוא, שהשמחה הרקיעה שחקים, כשראינו ביום ראשון את הדגל הלבן מתנוסס בראש בנין עזרת נשים (בית-חולים למחלות נפש) הועברו מיד כל החולים למחלקותיהם.

זמן קצר לאחר מכן הגיע הגנרל אלנבי לבית-החולים כדי להכריז כאן על השלום. אולם בית-החולים שלנו שימש כרקע למאורע הסטורי זה. לאחר מכן הוזמן הגנרל על-ידי לחדר ששימש, בלית ברירה כ"סלון" והוא ועוזרו לגמו תה בחברתנו. כיוון שד"ר וואלך לא שלט היטב באנגלית, התנהלה השיחה בצרפתית.

סמוך לחתימת הסכם השלום - ואנא אל תהיו מופתעים יתר על המידה - הפך בית-החולים שערי צדק לערש הדמוקרטיה בפלשתינה! וכך ארע המעשה: עובדת נקיון בשם "דודו" עמדה באולם הראשי של בית-החולים, טפחה בכח על חזה, וקראה בקול רם: "עתה הגיע זמננו; האנגלים מביאים לנו את הדמוקרטיה. אם תשמעו את ד"ר וואלך מרים קולו על מישהו מהעובדים, קראו לי מיד"..." וכמובן, הד"ר וואלך הרים קולו כבימים ימימה. הגב' דודו, מנהיגת הדמוקרטיה, הגיעה במרוצה, התייצבה בפני הד"ר וואלך ואמרה: "מדוע אתה צועק? מי אתה חושב שאתה, חתיכת בשר שכמוך? אתה עובד מעט ומרוויח הרבה, ואנחנו עובדים הרבה ומרוויחים מעט -

זה כל ההבדל בינינו. אני ואנשי צריכים לצעוק ואתה צריך לשתוק! כל הנוכחים נדהמו מאומץ ליבה של האשה. רק הד"ר וואלך, שאליו הופנו הצעקות, צחק מעומק לבו, צחק בקול גדול, כפי שמעולם לא שמעתיו צוחק.

ואכן, לדודו היה תפקיד חשוב. לעתים נשארה בבית-החולים עד שעה מאוחרת בערב, כשתפקידה לאסוף פשפשים על פיסת נייר - ולהגישם לד"ר וואלך למחרת בבוקר!

במשך המלחמה סופקו לנו תחבושות בשפע על-ידי הגרמנים. תחבושות אלה הוחבאו על-ידינו מפני התורכים, שבדקו וחפשו חפצים אסורים לאחזקה בבית-החולים. לילא הוחבאו, היו לבטח נלקחות מאיתנו.

בהדרגה שבה העבודה למסלולה השגרתי, אם כי עדיין היו קשיים טכניים. אף החוסר במזון גרם בעיות. היה לנו קמח במידה מספקת, והורגלנו לאפות את הלחם בעצמנו.

צוות העובדים היה עדין מורכב מעובדים בלתי-מקצועיים, אך יש לציין שחלק מהם מצא עניין רב בעבודתו.

תחבורה עדין לא פעלה. העברת חולים הוותה מבצע מסוכן. כאשר היה צורך לאשפו

חולה, העבירו אותו באלונקה. מכיון שלא היה כוח אדם מספיק, נאלצה משפחת החולה לעזור, או לשכור שני סבלים. המידע שמשפחת החולה סיפקה לנו על מחלתו, היה כה מפוקפק, שהד"ר וואלך העדיף ללכת בעצמו לבית החולה כדי לקבוע אם יש צורך לאשפזו. במקרים של שטפי דם חמורים, הייתי נוהגת להתלוות אליו, ביום או בלילה, כשבידי תיק ובו חומר סטרילי. כך היינו עורכים ביקורים בעיר העתיקה ובעיר החדשה, כשאנו נושאים עימנו פנס נפט למאור. במקרים שאסור היה לטלטל את החולה, היה הד"ר וואלך מבצע גרידה.

זכורני, ביום שבת חם ביותר, נקרא ד"ר וואלך לבית בעיר העתיקה. לפי תאור המקרה היה חשש להריון מחוץ לרחם. הוא הלך לעיר העתיקה, כשבידו מוכנים המכשירים הנחוצים. בדרך חזרה ליווה את האלונקה כשבידו זריקה מוכנה למקרה של התמוטטות החולה. מכל מקום, איש צעיר נשלח קדימה כדי להכין את הניתוח, והכנות נוספות בוצעו אחר-כך על-ידי ערבי צעיר על "פרימוס".

כריתות הקנה, שבדרך-כלל חייבות להעשות במהירות, בוצעו על-ידי ד"ר וואלך בעצמו. הוא היה חלוץ הניתוחים בתחום זה בפלשתינה.

פעם נקרא ד"ר וואלך לברית מילה בעיצומה של סערת שלג. ארבעה אנשים הובילוהו עם חבלים כדי שיוכל להגיע למאה שערים.

הוא היה עורך את כל בריתות המילה בעצמו, והי לו רישום מדוייק של כל השמות והתאריכים. האוכלוסיה היתה מרוצה מאוד מן העובדה שהמוהל היה גם רופא. תפקידי היה להכין את המגש הסטרילי, ובו גלילים קטנים של תחבושות סטריליות ואבקת דרמטול.

בתקופה זו נוכחתי לדעת שמעמסת האחיות הנופלת על שכמי כבדה מדי. שוחחתי עם ד"ר וואלך, ובקשתיו להחליט אם אהיה אחות ראשית בלבד או אחות ניתוחים בלבד. את שני התפקידים גם יחד לא אוכל למלא לאורך ימים. הוא החליט שאשאר אחות ראשית וביקש את הסכמתי לכך.

החובות המוטלים על אחות ראשית, באותם הימים, היו רבים ומגוונים. מעל לכל היה עליה להיות מוכנה ביום ובלילה. נוסף לכך, שימשתי לעיתים קרובות גם כמייילדת. דרך אגב, אני הוריתי למילדות, שהכשרתן היתה מצומצמת ביותר, כיצד לחתל

ולעטוף את היילודים, וכיצד לשמור על חומם של הפגים על-ידי עטיפה בשמיכות צמר, שכן אז עדיין לא היו לנו אינקובטורים. כמו-כן, לא העסקנו אם בית, ואני

הייתי אחראית על כל קורי העכביש בתקרה, על כל טיפת מים, על כל פיסת צמר גפן על הרצפה. כל אלו היו תפקידי. משנת 1920 עד שנת 1930 הייתי אחראית על הכל, בכל מכל כל. זה כלל את הכשרות במטבחים המחלקתיים; תפקיד זה לא היה קל עבורי. הכל ידעו עד כמה קפדן ונוקשה היה הד"ר וואלך בכל הנוגע לשמירה על מצוות הדת ב"שערי צדק".

מאחר שהד"ר וואלך היה הרופא היחיד בבית-החולים, והוא יצא לעיתים קרובות לפגישות של "אגודת ישראל", נותרתי במקרים רבים השליט היחיד במקום. לעיתים קרובות נאלצתי ליזום החלטות רפואיות, שהיו הרבה מעבר לסמכותי. טלפון לא היה בנמצא, כך שלא יכולתי להתקשר אל ד"ר וואלך. רק תודות לאינטואיציה הטבעית שלי, הצלחתי בדרך כלל לעשות את הדבר הנכון.

לפי חוזה העבודה שלי, זכאית הייתי לנסיעה בת שלושה חודשים לגרמניה, אחת לשלוש שנים. לפני נסיעתי הראשונה, הערתי את תשומת לבו של ד"ר וואלך לעובדה שבית-החולים זקוק לרופא שני. וכפי שקורה הרבה, אדם המעורה בעבודתו בכל נימי נפשו, אינו חש בכך שהוא עובד קשה מדי ושהוא אינו יכול לשאת בכל המעמסה לבדו. כך קרה גם לד"ר וואלך, שהתנגד מכל וכל לרעיון הוספת רופא לבית-החולים, וזה מובן לגמרי מנקודת מבט אנושית. אולם לבסוף נכנע, והוחל בחיפוש. מיד לאחר מכן, נמצא בבית-החולים היהודי בכרלין רופא בשם ד"ר

שפסלבאום שהיה מוכן לבוא ארצה. מאוחר יותר שינה את שמו לד"ר שבתאי. כעבור חודשים מעטים החל בעבודתו. מובן שבתחילה היו לו קשיים ביחסי הגומלין עם ד"ר וואלך. אולם בהדרגה התרגל האחרון לעזרתו של הד"ר שבתאי. בתחילת דרכו ניהל את מרפאת החוץ, ומאוחר יותר הצטרף אל הד"ר וואלך בסיבובו היומי בבית-החולים, והפך לרופא עממי ומקובל. בתקופה מאוחרת יותר, כשד"ר וואלך הזדקן, קיבל על עצמו את ניהול אגף הבידוד.

בשנת 1922/23 נסעתי לגרמניה למשך שלושה חודשים. שם נתנסיתי במאבק פנימי חזק - האם להשאיר בגרמניה או לחזור? המאבק הוכרע בגלל עובדה ששכחתי לציינה, והיא שאימצתי בירושלים ילדה שהושארה על-ידי אמה בבית-החולים. כיצד, אם כן, יכולתי להפקיר את הילדה זמרה? כמובן שחזרתי ל"שערי צדק".

למרות שלפי חוזה העבודה שלי הייתי זכאית לחופשה בת שלושה חודשים אחת לשלוש שנים, נסעתי לגרמניה רק פעם אחת נוספת. בשנת 1925/6 נסעתי דרך קהיר ואלכסנדריה, ומשם באוניה לנאפולי. בנאפולי עליתי על הרכבת לגרמניה. שהיתי עם משפחתי בפרנקפורט. בנסיעתי זו לקחתי עמי את בוליסה ילדתו מאומצת של ד"ר וואלך. אביה של בוליסה בא מסוריה רכוב על גמל, שבזרועותיו ילדה חולה. אמה נפטרה. הוא הביא את בתו לבית-החולים לשם טיפול ונעלם. הד"ר

וואלך אימצה לו לבת. ילדה זו אומצה מאוחר יותר על-ידי משפחת ד"ר שאול. היא למדה בתלמוד תורה במשך עשר שנים. לפני עלות היטלר לשלטון, היגרה משפחת שאול לפרנקפורט ובוליסה - אתם. משהורעו הזמנים, חזרה בוליסה לפלשתינה. מאחר שנולדה בסוריה, היה ביכולתה לעזוב את גרמניה, תודות לפספורט הבריטי שלה. היא חזרה לירושלים, ואני רשמתי ל"ויצו", על מנת שתלמד להיות אחות תינוקות. לאחר שעמדה בבחינותיה בהצלחה, הועסקה במוסד זה, כיוון שנמצאה ראויה לכך. הוריה המאמצים הד"ר והגב' שאול נספו בשואה, ובוליסה הטובה שלי מצאה את מותה בפיצוץ ברחוב בן-יהודה.

ועתה אזכיר שנית את חופשתי השניה בגרמניה. כשביקרתי תלמידה שלי בבית-החולים אייצינג שבלייפציג, הוצע לי לנהל את המוסד הזה. אך דחיתי הצעה קוסמת זו בגלל בתי המאומצת, שלא יכולתי להפקירה. שלושה חודשים שהייתי בחופשה. ארבעה שבועות ביליתי במדריד עם חברה שגרה שם. סיירתי בכל ספרד, ואף ראיתי את הרי סיררה המרשימים. בימים הנוראים שהייתי במדריד. היה זה מוזר שאי אפשר היה לקבץ אפילו עשרה אנשים למניין. נסעתי במרכבה לביקור בפארק המלכותי. ראיתי את עבודות האמנים במוזיאון "אל פראדו" - ולאסקו, ואן דאיק, רובנס, מורילין ועוד. בטולידו התרשמתי מבית-הכנסת היחיד שנותר על כל אוצרותיו. כמובן שלא ויתרתי על מלחמת שוורים, אך זו זעזעה אותי כהוגן.

וכך נשארתי בבית-החולים וואלך למרות התנאים הקשים. במיוחד קשתה עלי העובדה שעדיין לא היו לנו מים זורמים בברזים.

בית-החולים "שערי צדק" היה הראשון שזכה בחשמל. חוברנו לגנרטור עוד לפני שהיה חשמל בירושלים. משפחת סלומון מהולנד תרמה גנרטור לבית-החולים בשנת 1921. ד"ר וואלך השתמש בגנרטור לשבת ולמקרי חרום, בהם הרשת העירונית יצאה מכלל שימוש.

בזמנים הראשונים לא היה בית-החולים קשור להסתדרות. כפי שכבר הזכרתי, זכיתי לאחות עוזרת רק אחרי עשר שנים! כאשר היה מקרה קשה בבית-החולים, חלקנו את הלילה בינינו, וזאת לאחר ארבע-עשרה שעות עבודה! אך במשך הזמן לא עמדה אחות זו בעומס, בעיקר עקב קפדנותו של ד"ר וואלך. כשהוא עייף מעמל יומו, שכב לישון בשעה ארבע אחר-הצהריים, והתעורר בשעה עשר לילה. אז היה מגיע לתחנת האחות ומשגיח על עבודת אחות הלילה, ומאוחר יותר על אחיות הלילה. הוא נהג לצעוק בקול כה רם, שקודם כל נתעוררו החולים, וכן נעורו כל האחיות והאחים העייפים.

מעולם לא ערך את ביקורי החולים, ביום או בלילה, ללא ליווי האחיות הראשית. פעם אחת מצא אח (עובד לילה) ישן על אלונקה. ד"ר וואלך הוריד את נעליו ולקחן

לחדרו. כשהתעורר העובד לא יכול היה להבין לאן נעלמו נעליו. הוא התרוצץ יחף בכל בית-החולים כדי לחפשן. בפעם אחרת התחיל את בקורי הלילה המפורסמים שלו בחדר התינוקות. כאן מצא את האחות נמה כשראשה על השולחן. הוא עזב בשקט את החדר, חיפש ומצא פרחים אחדים, שמהם קלע זר, ושם אותו על ראש האחות הישנה. אחר-כך אסף את כל האחיות, הכניסן בשקט, ושאלן אם ראו מעודן "כלה נרדמת". אחות מסכנה זו היתה מתעוררת מן הסתם, אם אחד התינוקות היה בוכה. ד"ר וואלך לא הרשה להניח לתינוק לבכות מבלי לחקור בעניין. הוא היה טוען: "אחות, הסתכלי מה קורה. אולי התינוק צמא, אולי יש לו כאב בטן?"

זמן מה עבדה אצלנו בלילות אשה מבוגרת. יום אחד נרדמה ביושבה על כסאה. ד"ר וואלך נכנס והוריד את עגיליה מבלי שתחוש בכך. בבוקר היתה אשה זו נרגשת ביותר. כיצד ייתכן שיש גנב כזה בבית-חולים יהודי?

בקומה ראשונה היה חדר קטן ששימש כמעבדה. במעבדה זו ערכו ד"ר וואלך, ד"ר שבתאי וד"ר ירמנס בדיקות מעבדה פשוטות.

מרפאת החוץ שכנה עדיין בחדר קטן מאוד, וכאשר זו התמלאה באנשים, נהגו ד"ר וואלך וד"ר שבתאי לצבוע את גרונם של כל החולים בלי הברל מה היתה מחלתם. עשרות אנשים היו מגיעים אפילו לאחר שקיעת החמה בערבי שבתות כדי שיצבעו

האחות זלמה מבקרת במחלקה הגריאטרית

את גרונם. ובתקופה מאוחרת יותר, כשד"ר שבתאי כבר לא היה בין החיים (הוא נפטר בשנת 1952), אמר לי אחד החולים: חבל שד"ר שבתאי נפטר. הוא היה רופא מצוין. פעם באתי אליו עם כאב בטן, הוא צבע את גרוני והכאב נעלם...

בימי ששי לפני כניסת השבת היתה לי עבודה רבה בהכנת תחבושות סטריליות. כאשר חזרו הגברים מבית-הכנסת ומצאו שלא הכל היה מוכן בבית, נהגו לחתוך את תנוכי האוזן של נשותיהם. זה גורם לדימום חזק, ותמיד החזקתי מלאי של תחבושות למקרים אלו.

על קיר חדר ההמתנה של המרפאה היה תלוי שלט המורה לנשים ולגברים לשבת בנפרד. אף-על-פי-כן טרח ד"ר וואלך להכנס לחדר פעמים מספר במשך הבוקר, כדי לוודא שההוראה הזו מבוצעת.

פעם היתה בטיפולו אשה היסטרית. זו התעקשה שעליה לנסוע למרחצאות בגרמניה.

(זה קרה לפני תקופתו של היטלר). כדי שתוכל לנסוע היה צורך להציג אישור רפואי בחברת התיירות. האשה לא שלטה בשפה הגרמנית, והד"ר וואלך נתן לה אישור בנו הלשון: "גב' פלונית נוסעת לגרמניה כדי להשיג חופשה מבעלה..."

השפה המדוברת בבית-החולים היתה גרמנית או יידיש. ד"ר וואלך לא יכול היה להעלות בדמיונו שאי-פעם ידברו עברית בבית-החולים. עבורו היתה העברית שפת קודש בלבד. הוא היה עד למלחמת הלשונות בין ד"ר כהן מנהל בית-הספר הגרמני ובין אליעזר בן-יהודה. נצחנו של בן-יהודה היה על חודו של קול. לאחר מכן ניפצו אנשים את שמשות החלונות בבית-ספרו של ד"ר כהן.

יום אחד הובאה לבית-החולים אשה שכנראה היתה לה חסימת מעיים. בטנה היתה נפוחה וקשה. ד"ר וואלך לא רצה לשאת באחריות הבלעדית בעצמו, והציע שיקראו לרופאים מן העיר להתייעצות. הוא שאל את האשה באיזה רופא לבחור והאשה ענתה: "אלוהים הוא רופאי האישי, ואתה יכול להזמין את מי שנראה בעיניך". ההתייעצות נערכה לאחר כשעה. הרופאים הסכימו פה אחד שיש צורך לנתח כדי לברר את מקור הבעיה. כאשר הלכו הרופאים, הודיע ד"ר וואלך לאשה מה היתה דעתם. אך האשה לא הסכימה לניתוח: "אני היא הבעלים של גופי, ולא הרופאים". למחרת בבוקר הוטב מצבה, ומעיה התחילו לתפקד באופן נורמלי.

בשנת 1929, הגיעונו ערב אחד ידיעות על טבח שנערך בחברון. הערבים פשטו על ישיבה שבה למדו בעיקר תלמידים אמריקנים. למרות המחסומים שהוצבו בכל דרכי הגישה לחברון, הצלחנו להעביר צוות של עובדים והללו פינו את הנפגעים.

מצבם של הנפגעים היה נורא. הערבים התקיפום בסכינים ארוכות, והפצעים נגרמו בכל חלקי הגוף, לעיתים נכרתו אברים שלמים. בית-החולים "הדסה", שכבר נפתח באותה העת, ואנחנו, חילקנו בינינו את הפצועים. כל המומחים שנמצאו אז בירושלים באו לעזרתנו. בשעה 9:30 בערב סיימתי את הכנותי וניתחנו עד שמונה בבוקר, ללא הפסקה. אני הכנתי את הכל כמו ידי, והייתי אחות הניתוחים היחידה בכל המקרים. כל הרופאים לחצו את ידי בהבעת תודה, ולא מצאו מילים בפיהם כדי להודות לי. המנתח הראשי היה באותה עת ד"ר גרי.

למרות קפדנותו ונוקשותו היה ד"ר וואלך בעל חוש הומור. מאחר שדרש כל-כך הרבה מעצמו, אפשר היה לסלוח לו רבות. פעם אחת ביצעה אחת האחיות עבודה גרועה ביותר. אני הייתי בדרך-כלל סבלנית וסלחנית מאוד, אך בפעם זו כעסתי מאוד ונזפתתי בה בקול מורם קמעא. מיד שלח אלי ד"ר וואלך פתק בזו הלשון: "ברוב חן קולך נשמע, עם היותו מלא חימה". מיד שגרתי לו מענה: "מצאתי את הדוגמא בד"ר וואלך המוכר היטב כ'מלאך'..."

כשרונו לכעוס ולצעוק היה מן המפורסמות. הוא היה בוס קשה ומחמיר. למרות זאת, העלים עין לעיתים קרובות גם אם ידע בבירור שהעניינים אינם מתנהלים בהתאם לרצונו.

כאשר רצה ד"ר וואלך להעסיק אחות חדשה, ראיין אותה תחילה. מעל לכל הדגיש את ענין הכשרות, ורצה לברר אם ידיעותיה במצוות הדת מושלמות. אחר-כך התקייף בסידרה של שאלות כלליות: "מה תעשי אם תראי חתיכת צמר-גפן מתגוללת על הרצפה?" - "אתכופף וארים אותה." - "הו, לא, את תעברי במהירות ותחשבי שמי שיעבור אחריך הוא כבר ירים אותה"..." "האם ידוע לך שעליך להיות בבית כל ערב בשעה שמונה? האם תקפידי על חוק זה?" - "כן, כמובן." - "לא, תבואי מאוחר ותטפסי על הגדר."

פעם יצא ד"ר וואלך משער בית-החולים, ואשה אחת פנתה אליו בבקשה: "אנא, הכניסני לחמש דקות. אני רוצה לבקר את בעלי שנותר אתמול. מהר, לפני שוואלך המשוגע יופיע." ד"ר וואלך ענה: "אני אכניסך, אך לחמש דקות בלבד. אחכה לך ליד הדלת." אחרי חמש דקות קרא לה לצאת. בשער חזרה האשה והודתה לו. "מה שמך, אדוני? הנך אדם נדיב" והוא ענה: "אני הוא וואלך המשוגע"..."

ד"ר פרנקל נהג לערוך ערבי מוסיקה לילדי הפליטים, ובתקופה מאוחרת יותר גם

לאחיות בבית-החולים. פעם אחת חזרו האחיות בשעה עשר ושלושים בלילה ללא רשות בכתב. כשחזרו מצאו את ד"ר וואלך ניצב בשער, וכולן ציפו ל"מקלחת" רצינית. "מאין אתן באות, כל כך מאוחר בלילה?" שאג ד"ר וואלך. אחת מהאחיות ענתה שהן היו בקונצרט תקליטים אצל ד"ר פרנקל. "אהה!" אמר ד"ר וואלך: "מחר אני יוצא לבלות עם הגב' פרנקל!" ועבר לסדר היום.

השער הקטן היה אחד מהמקומות שנתחבבו על ד"ר וואלך. הוא נהג לעמוד שם בערבים עם השומר, ולצפות האם חזרו כולם בזמן. הוא קבע שהאחיות היוצאות את שער בית-החולים זקוקות לאישור בכתב, גם אם חזרו לפני השעה שמונה בערב. יציאה אחרי שמונה בערב נתאפשרה רק במקרים יוצאי דופן. פעם נסע הד"ר לימים אחדים, התפקיד לחתום על האישורים נפל בחלקי. אחת האחיות שקיבלה ממני אישור עד לשעה שמונה בלבד אמרה לי: (ביידיש, שפה שלא הבנתי; אחות אחרת תרגמה עבורי): "נשמתי עדיין איננה צימוק יבש..."

בשנת 1934 ייסדנו את בית-הספר לאחיות עם הפנימיה. ד"ר וואלך התנגד להקמת בית-הספר, כיוון שחשב שהבנות תלמדנה מעט מדי עבודה מעשית. מר פיליפ פוזן, אביה של אחת מהנערות הפליטות, הסכים שבתו תוכשר להיות אחות רק בתנאי שייפתח בית-ספר רגיל לאחיות.

בתו כבר עמדה בהצלחה בבחינות לעבודה סוציאלית באנגליה. מר פוזן ואנוכי נאבקנו קשות כדי להשיג את מטרתנו לפתוח בית-ספר לאחיות, שאכן, הפך לברכה לבית-החולים. לא רצינו לפגור בחינוך, שאחיות בנות דתות אחרות קיבלו. אף הן מילאו את חובותיהן בלב שלם.

עם פתיחת בית-הספר לאחיות, לימדתי את כל המקצועות המעשיים. הן למדו ממני כל מה שהצלחתי לגבש אחרי התלבטויות רבות. כמו-כן עדין זכרתי את לימודי בבית-הספר לאחיות בגרמניה. שיננתי להן חזור ושנן: "האנשים הבאים אלינו זקוקים לעזרה". מעל לכל חייבות הבנות ליזכר ולא לשכוח, שיש לנסות את כל הדרכים כדי לגרום לחולה את מיעוט הכאב האפשרי ולא לחסוך כל מאמץ כשמטפלים בו.

בוגרות בית הספר לסייעוד עם האחות זלמה, ד"ר וואלך וד"ר שלזינגר

המורה הראשון היה רופא הילדים ד"ר קרל מאיר, שהורה לבנות את כל המקצועות, ואף הוא הדגיש במיוחד את הצורך להתייחס לחולים כיצורי אנוש הזקוקים לעזרה. על האחיות היה ללמוד

אחד המחזורים הראשונים של בוגרות בית הספר לסייעוד

שלוש שנים. מאחר שחיינו אז תחת שלטון המנדט, שימשו הבריטים כבוחנים לאחיות. רובם היו רופאים בבית-החולים הממשלתי האנגלי. בזמן הבחינות היה צורך במתורגמן, שכן הבחינות נערכו בעברית. הרופאים היו תמיד מרוצים מאוד מהתוצאות. באופן מיוחד התרשמו מעבודתן המעשית של האחיות, וניסו בהתמדה להעסיק מספר אחיות משלנו בבית-החולים שלהם. הבחינות דמו מאוד לבחינות שנערכו באותה תקופה בגרמניה. גם שם הושם דגש חזק על העבודה המעשית. רוב התלמידות היו בנות של פליטים יהודים מגרמניה, שהיו בוגרות במידה מספקת

כדי ללמוד את המקצוע. הבנות שהגיעו אלינו בשנים הראשונות לקיום בית-הספר הפכו, לאחר מכן, לאחיות לדוגמא. לרוע המזל, לא יכול היה בית-החולים להעסיק את כולן בין כתליו מסיבות תקציביות. באותם ימים, לא שולמו המשכורות על-פי

בעת הענקת תעודות סיום לבוגרות בית הספר לסייעוד

תעריפים קבועים. לכן עזבו אחיות רבות ועברו לבתי-חולים אחרים או למוסדות פרטיים. מכל מקום, הכל ידעו מה ערכן של "אחיות וואלך" והאחיות התקבלו ללא בעיות בכל מקום. יחד עם זאת, קבלנו מחזור חדש של תלמידות מדי שנה.

המנתח ד"ר ניסל הגיע אלינו עוד לפני גל הרופאים שהגיעו למוסדנו מגרמניה בגלל התנאים שם. הוא עבד בבית-החולים שלנו ועם זאת ייסד את "מגן דוד אדום". הוא הירבה לעמול לשם מטרה זו. ואכן, מוסד זה הביא תועלת רבה לא רק בירושלים אלא בכל המדינה, בעיקר בשנים של הפרעות והמלחמות. ביום הולדתו השבעים הוענקה לו מדליית זהב על שרותיו הטובים.

בהדרגה החלו מגיעים רופאים מאירופה, ובעיקר מגרמניה. ביניהם היו מומחים רבים למקצועות מיוחדים. כל אחד מהם יכול היה להשתמש בשרותי בית-החולים בשביל חוליו, שכן בית-החולים היה ציבורי. עבור מהגרים אלו, שהיו בעלי סטנדרטים אירופאיים גבוהים, נחשב בית-החולים שלנו לפרימיטיבי. האוכל עדין היה מתבשל על פתילות נפט או פרימוסים, והחימום בחורף נעשה גם הוא על-ידי תנורי נפט.

חולים במחלות פנימיות אושפזו באותה קומה עם חולים בעלי בעיות כירורגיות (אם כי בנפרד!). אפילו נשים ממחלקת יולדות אושפזו באותה קומה. חדר התינוקות שכן בחדר גדול אחד. רק המחלקה למחלות מדבקות שכנה בביתן נפרד. זה היה אגף הבידוד היחיד בכל המדינה. מבנה קטן זה נוסד על-ידי ד"ר רוס מפרנקפורט, חמיו של ד"ר קרל מאיר.

באותם ימים, היה אגף הבידוד פרימיטיבי יותר מהבנין המרכזי. האמבטיה עשויה היתה מבדיל, ונסעה על גלגלים. מילאו אותה במים, שהובאו מבחוץ, והסיעו אותה לחדר המיועד לרחצה. לחדרי הנוחיות לא היתה צנרת. הסקה מרכזית היתה, כמובן, רעיון רחוק. למרות כל אלה, יכולה אני להצהיר במצפון נקי, שניהלנו אגף זה כאגף בידוד אמיתי, למרות שהדבר דרש מאמצים רבים עד מאוד, שהיו מוצדקים מכל הבחינות. כאשר הובא האוכל מהביתן המרכזי, עמדו הסירים הכן. כל האוכל הועבר לסירים שלנו וחומם מחדש. הכביסה המלוכלכת הושמה במיכל מלא ליוזל למשך

עשרים וארבע שעות בטרם שולחה למכבסה. מבקרים לא הורשו להכנס לאגף הבידוד. האחיות נהגו להרים את הילדים על החלונות כדי שיוכלו לנופף לשלום לבני משפחותיהם. חובה היתה על כל האחיות לשרת באגף הבידוד במשך חודש ימים. במשך חודש זה נאסר עליהן לצאת מבית – החולים לביקורים או לקבל אורחים. הן אפילו ישנו בתוך הבית, אם כי לא כך היה בזמן מגיפת שיתוק הילדים. בעיית המים החמים היתה אחת מהבעיות הקשות, שכן הללו חוממו על פתילות נפט. מאמץ גופני רב הושקע בהכנת אמבטיות חמות, שהיו הכרחיות לחולים שלקו בדלקת קרום המוח.

מגיפת שיתוק הילדים היתה תקופה קשה עבורנו. בעיקר כשעבדנו ליד ריאות הברזל. היה צורך בדייקנות מופתית. על האחיות היה לעמוד במשמרת ולא לעזוב את מקומה עד שבאה מחליפה ועמדה לצידה. יש להזכיר את התמסרותו של ד"ר אדולף פרנקל, שעמד לרשות החולים האומללים הללו, שרובם היו ילדים קטנים, ביום ובלילה, ובכל עת. היתה קיימת גם בעיה של צוות עובדים. בשנים הראשונות של מגיפת הפוליו לא התיר משרד הבריאות לאחיות צעירות לעבוד עם חולי שיתוק הילדים. לכן הוטל על ד"ר פרנקל ועלי להשיג, איכשהו, כתובות של אנשים שניתן היה לסמוך עליהם ששיגו עובדים למישרה קשה זו. ניתן לשער, שלא היה לנו צוות בעל רמה, ולכן הוצרכתי לפקח על האנשים הללו ללא הפוגה. קשה היה

לי מאוד באותה עת, שכן מגיפה ומחלה זו לא היו תופעות מוכרות לי. למרות זאת, אני חושבת שמלאנו את תפקידנו באופן המניח את הדעת. הצוות שקובץ בקושי רב, השתדל מאוד ועשה כל מאמץ להפיק את מירב התועלת, שכן הם ראו מה רבים המאמצים שהשקעתי אני בתפקיד זה.

המגיפה נמשכה עד לשנת 1958. חודשים מספר לאחר-מכן, אירחנו את ממציא חיסוני הפוליו, הד"ר סאלק, בבית-החולים. הוא סייר באגף השיתוק שלנו, והשתוממותו היתה רבה על כי נעשה כה הרבה בתנאים כל כך פרימיטיביים.

בהדרגה הוכנס לבית-החולים יום עבודה בן שמונה שעות, תופעה שלה התנגדנו ככל יכולתנו. בזמנו של ד"ר וואלך אפילו פרצה פעם שביתה. אחיות במשמרת הלילה עבדו מאז ומתמיד שתיים-עשרה שעות רצופות, והנה עתה דרשו שעתיים הפסקה. כשפרצה השביתה, עמדנו לפני חג הפסח, ואנוכי הייתי העוזרת היחידה לכל הרופאים. כל רופאי בית-החולים ניסו לשכנע את ד"ר וואלך שדרישת האחיות אינה בלתי-מוצדקת, שכן האחיות שרתו במשמרת הלילה חודש שלם ברציפות, עם שני ימים חופשיים בלבד.

יום אחד ביקרה אותי גברת מן העיר וינה. זו נשלחה על-ידי ראש העיר ירושלים, ממנו ביקשה את כתובתי. וכך סיפרה: "גברת פלונית, שאחותה נספתה על-ידי

הנאצים, נשואה לנוצרי. כשנשלחה אחותה למחנות הריכוז, מסרה לידיה טבעת יהלום ואמרה (מתוך אמונה שנישואי אחותה לנוצרי יצילוה, כפי שאכן קרה) "אם לא אחזור, תני את הטבעת הזו ליצור אנוש שמעולם לא יבוא בברית הנישואין, ואשר הקדיש את חייו כדי לעזור לבני האדם. הטבעת תהיה טבעת נודדת, ומי שיקבל טבעת זו יעבירה לידי האדם המתאים". גברת פלונית זו שולחת את הטבעת אליך, משום שקראה פעמים מספר סיפורים אודותיך, לאחרונה בעיתון וינאי". ובמילים אלו מסרה לידי טבעת יהלום גדולה ויקרה וברכה אותי.

ביום הכרזת המדינה הייתי בחופשה בנהריה, וביליתי עשרים וארבע שעות בביקור בעכו. כאשר הכריזו ברדיו על מנין הקולות באו"ם, חזרתי מיד לנהריה, ארוטי את חפצי ורציתי לשוב לירושלים באוטובוס הראשון. מיד שיערתי עד מה נחוצה אהיה בבית-החולים. מי יודע מה יכול היה לקרות.

כשהגעתי לתל-אביב נתברר לי שלא אוכל להמשיך בדרכי. נקל לשער את התרגשותי. שהייתי בתל-אביב אצל בתו של רבי הורוביץ, שכבר הזכרתיו כבן לווייתי במסעי הראשון לפלשתינה. פניתי לכל הרשויות האזרחיות והצבאיות והסברתי מה פירושו של העדרי מבית-החולים במצב שנתהווה. כולם הבינו זאת, והבטיחו לקחתני לירושלים בנסיעה הבטוחה הראשונה שתזדמן. שלושה שבועות הייתי "תקועה" בתל-אביב. יום אחד הופיע לפתע חייל וביקשני לבוא במהירות,

שכן מכונית משוריינת עמדה לקחתני כנוסעת אזרחית יחידה בין אנשי הצבא.

ד"ר וואלך עבד עד הגיעו לגיל שמונים. ביום הולדתו השבעים וחמישה נערכה מסיבה גדולה לכבודו בבית-המלון "מלאכי". נכחו בה האנגלים ממשרד הבריאות. נאומים רבים נישאו, וחבריו לעבודה חיברו אופרטה לכבודו. ד"ר וואלך נאם בגרמנית. הנואם הראשון מנה את כל הישגיו של ד"ר וואלך, ועל כך ענה האחרון בסוף נאומו: "הנואם הנכבד לא יכול היה להתכוון לד"ר וואלך היושב כאן, הכוונה היתה בוודאי לקודמי".

מעט מעט התחילו לחשוב על בחירת ממלא מקום לד"ר וואלך, ואף שוחחו עימו על כך. הוא נהג להשיב: "הלואי שיכולתי להיות המחליף של עצמי, אך זה כמובן לא יתכן". הוא התייעץ עם חבר המנהלים ולבסוף הגיעו למסקנה שד"ר פאלק שלזינגר יהיה המחליף המתאים, והוא ינהל את בית-החולים ברוח מסורתו של ד"ר וואלך, במיוחד באשר למצוות הדת. ד"ר שלזינגר היה גם רופא טוב.

הד"ר וואלך נפטר בשנתו התשעים. את ארונו ליווה קהל רבבות. חצי העיר הגיעה ומאות אנשים זרמו מכל המדינה. על-פי רצונו נקבר ליד הרב דושינסקי, על אדמות בית-החולים. המקום היה צר מלהכיל את ההמונים שבאו ללוותו בדרכו האחרונה. היה לד"ר וואלך מקווה פרטית, בבית-החולים, והא ביקש שירחצו בה את גופו לפני

הקבורה. בקשתו נתמלאה. במשך שנים רבות כינו אנשים את בית-החולים "שערי צדק" בשם "בית-החולים וואלך", ועד היום רבים ממשיכים לקרוא לבית-החולים בשם זה; בעיקר הזקנים אינם מתרגלים לשינוי.

אין ספק שד"ר וואלך רשאי היה להסתכל אחורה בגאווה על חיים של הקרבה עצמית. מה גדולים היו הישגיו! חברים שהכירוהו עוד מימי התחלת הקריירה שלו בירושלים - הישווהו לאלברט שוייצר. כי גם אם התנאים לא היו פרימיטיביים כמו באפריקה, הם היו פרימיטיביים למדי. עובדה זו, ואישיותו יוצאת הדופן של ד"ר וואלך, שתמיד חי בעולם משל עצמו, לא הקלו עלי לתת את חלקי במשימה משותפת זו. אך עלי להודות בכנות, שמעולם לא התחרטתי על עמידתי האיתנה במשך הזמנים הקשים ההם. אני חושבת שתרמתי רבות להתפתחותו של בית-חולים חשוב ובעל ערך זה בזמנים שהארץ היתה עדיין בלתי-מפותחת לחלוטין.

ד"ר שלינגר, שהיה בעל מעוף, הוסיף לבית-החולים חידושים מועילים רבים. למשל, עדיין חסרה לנו מעלית, שהיתה נחוצה מאוד לקבלת מקרי-חרום. מעלית כזו הושגה הודות למאמציו של ד"ר שלינגר. הוא היה זה שחיסל את פתיליות הנפט והתקין כיריים של גז. מחלקת הרנטגן עברה מודרניזציה ומכונות חדשות נרכשו. מחלקת ילדים נפתחה בביתן, ואין צורך לומר שהותקנה הסקה מרכזית. אגף הבידוד נסגר, ומאו לא ניתן היה לקבל חולים במחלה מדבקת, וירושלים כולה נותרה ללא אגף בידוד.

כדי לאסוף את הכספים שבית-החולים נזקק להם, נסע הד"ר שליזנגר פעמים אחדות בשנה לחו"ל.

מאחר שאוכלוסיית ירושלים גדלה מאוד, נעשתה מחלקת הילדים צרה מלהכיל את החולים. ד"ר הלנה כגן עבדה במחלקה זו במשך עשר שנים במסירות לא תאמן. היתה לה הבנה בלתי-רגילה לבני כל העדות הרבות שגרו בירושלים. מאוחר יותר, ייסדה הסוכנות היהודית מחלקת ילדים בשבילה בבית-החולים "ביקור חולים".

בתקופה שבין ד"ר כגן ובין ד"ר מאיר ניהל את מחלקת הילדים הד"ר שבתאי.

בזמן סבב חולים עם מנהל בית החולים

כשד"ר פרייר קבל לידיו את מחלקת הילדים בביתן הופרדה זו ממחלקת התינוקות שבבניין המרכזי ואותה ניהל הד"ר מאיר, עד צאתו לגמלאות. זמן קצר לאחר מותו של ד"ר וולך הפכה כל קומת הקרקע למחלקה פנימית. חדרי

המגורים של ד"ר וולך והחדרים הקטנים ששימשו כמרפאות, הפכו לחדרי המחלקה הפנימית. מרפאות החוץ שוכנו בדירה שנשכרה מול בית-החולים. בשנת 1970 שוב

צר המקום מלהכיל את כל הפונים. מעבדה חדשה הותקנה בקומה הראשונה כשבראשה עומדת הד"ר צ'צ'קס. תחילה עבדה עם כח עוזר אחד, ואחר כך שניים, וקמעא קמעא התרחבה המחלקה. מאוחר יותר נבנו חדרים צמודים נוספים, ועד עתה עובדת הד"ר צ'צ'קס שם, כשלהשותה עומדים עשרים וחמישה טכנאי מעבדה.

כמו-כן נוספה לבנין מחלקת יולדות חדשה, ומתחתיה מחלקת ומרפאת עיניים המצויידות בציוד החדש ביותר. מחלקה זו הוקמה תודות לגברת אחת מוונצואלה, שפתחה במסע התרמה נרחב, אך התנתה תנאי שכל הכסף ישמש את מחלקת העיניים בלבד. ד"ר שלזינגר נענה בשמחה. פרופ' קורנבליט, שנלקח מאיתנו בטרם עת (עקב תאונת דרכים קטלנית), עשה מאמצים רבים להקים את מחלקת העיניים כמחלקה לדוגמה. הוא הגיע אלינו מבית-החולים "הדסה" והיה רופא מיומן ובעל מצפון שנתחבב על כולם. הרמה הגבוהה של המחלקה נשמרה גם אחר מותו, שכן חבריו לעבודה נבחרו על-ידו והוא דאג לאנשים מתאימים.

מצדו המזרחי של בית-החולים היתה מרפסת גדולה. מרפסת זו הפכה במסגרת הבנייה הכללית לחדר ניתוחים חדיש, שכן חדר הניתוחים הישן כבר לא ענה על הדרישות.

ד"ר שלזינגר עשה רבות כדי לקדם את בית-החולים, ואכן, הוא השיג הישגים

עצומים. אך המאמץ והעבודה הרבה התישו את כוחו עד מאוד. בשתי השנים האחרונות לחייו, חש שאין בכוחו לעמוד בתפקיד לאורך ימים, והחל לחפש ממלא מקום. בסופו של דבר בחר בד"ר מאיר. עשרה רופאים מישראל ומחו"ל הציגו את מועמדותם לתפקיד. אנו מאמינים שבחירתו של ד"ר שלזינגר היתה מוצדקת, והדבר מוכח יום יום. במשך השנים שבהן עומד פרופ' מאיר בראש בית-החולים הוא הצליח להגיע להישגים גדולים תודות לרוחב אפקיו ולמרצו הרב. אנו מאחלים לו שישמור על מרצו לשנים רבות לטובת בית-החולים. בפניו ניצב תפקיד גדול: הבניין החדש. אני משוכנעת שבכוחו להתגבר גם על תפקיד זה.

איבדתי את אמי בשחר ימי, ועל כן היתה לי נערות קשה למדי - עובדה זו הביאה להתעוררות צורך עז בקרבי להעניק לאנשים כל מה שחסר לי: אהבת אם ואהבה לכל יצורי אנוש. זאת הסיבה שבחרתי במקצוע האחות.

ספור זה עורר בי מחשבות על ערכם של יצורי אנוש, על הערך שיש לתפקיד הכובש את האדם לחלוטין, על החובות של כל מקצוע, ובאופן מיוחד של מקצועי שלי - מקצוע האחות, ובעיקר על החובה לעזור לאנשים חולים ומסכנים.

בדרך מקרה, נתקלתי בשיר משל רבינדרנט טגורי והוא הפך למוטו של חיי.
אלו מלותיו:

נמתי וחלמתי:
החיים הם חדוה.
קמתי והשלמתי:
החיים הם חובה.

בעת קבלת אות יקירת ירושלים מאת הנשיא שזר
ראש עיריית ירושלים טדי קולק מביט מהצד

מסיבת יום הולדת חגיגית

פעלתי ונדהמתי:

החובה

היא

חדוה!

המרכז הרפואי שערי צדק, ירושלים

ת.ד. 3235 ירושלים 91031

המחלקה ליחסי ציבור

דואר אלקטרוני: pr@szmc.org.il

אינטרנט: <http://www.szmc.org.il>

תשס"א - 2001

הוצאה ראשונה 1973